

De Hemonybeiaard van Middelstum

Waarom is de beiaard van Middelstum zo bijzonder?

Allereerst omdat het een Hemony is. Wat Stradivarius betekent voor de violisten, betekent Hemony voor de beiaardiers. De klokken die de gebroeders François en Pieter Hemony in de Gouden Eeuw hebben gemaakt zijn van een ongeëvenaarde schoonheid. Helder en warm van toon, volmaakt in balans en van een grote zuiverheid.

Bijna alle klokken van de gebroeders Hemony in den lande zijn ooit bijgestemd. In Middelstum, waar weinig luchtverontreiniging - met name weinig steenkoolverbranding- is geweest, hebben de klokken vrijwel geen schade ondervonden van corrosie versterkende gassen, zodat bijstemmen hier niet nodig was. De klokkenklank staat dus nog zeer dicht bij die van de 17de eeuw. De meest zuivere stemming zoals François Hemony het heeft bedoeld is daarom eigenlijk alleen nog in Middelstum te horen. Bovendien is de reeks helemaal compleet. Alle klokken van Hemony zijn in deze beiaard bewaard gebleven. Samen met de ongerepte stemming maakt dit de beiaard uniek.

Bij de laatste restauratie is de beiaard teruggebracht in 17de eeuwse stijl. Het klavier en de verbindingen tussen de klepels en de toetsen zijn uiterst vakkundig gerestaureerd met toepassing van 17de eeuwse principes.

Hoewel het bespelen hiervan een nieuw leerproces is, zijn de voordelen voor de klank onmiskenbaar aanwezig. Zo bevorderen de nieuwe smeedijzeren klepels de warme, ontspannen klank en is door de gereconstrueerde ophanging, namelijk alle klokken weer in de acht vensters, de klank zeer present. Ook de zeven Eijsbouts klokken uit het jaar 1949, elk met hun eigen verhaal, konden gelukkig in de beiaard behouden blijven.

Daarnaast is de beiaard van Middelstum bijzonder vanwege de unieke locatie. Veel beiaarden zijn destijds alleen aangeschaft door de grote steden. Middelstum is het enige dorp met zo'n kostbaar bezit. Joan Lewe, die als collator de kerk talrijke schatten

heeft nagelaten is hier verantwoordelijk voor. Als eminent staatsburger had hij contacten met de vooraanstaanden van die tijd. Zo stond Middelstum ineens tussen alle rijke steden als Amsterdam, Utrecht, Haarlem en Groningen op de beiaardkaart. In grootte zal Middelstum haar meerdere moeten erkennen in de imposante instrumenten van de steden. Qua zuiverheid en klankrijkdom speelt Middelstum echter de eerste viool!

De stilte van het Asingapark als luisterplaats maakt het genieten van dit instrument extra comfortabel.

De beiaard is met veel subsidiegeld gerestaureerd. Daarnaast zijn er tal van giften geweest van mensen die het belang van deze restauratie hebben onderkend. Ook de twee concerten elk jaar worden voor een groot deel gesubsidieerd door de gemeente. De beiaard is als echt Hollands cultuurgoed een instrument voor de hele bevolking. Nergens in de wereld is de beiaardcultuur zo ingebed in de samenleving als in de Lage Landen. Met, door de komst van Hemony naar ons land, Nederland voorop.

Om dit cultuur historisch erfgoed ook voor de toekomst veilig te stellen is het van belang dat de waarde hiervan door velen wordt ingezien. De restauratie heeft hieraan een grote bijdrage geleverd. Iedereen kan weer volop genieten van dit nu weer perfect functionerend instrument. De kerkvoogdij, als trotse eigenaar van dit kostbaar goed, is dan ook verheugd, dat zowel de gemeente als tal van fondsen en particuliere schenkers deze restauratie mogelijk hebben gemaakt.

Wij hopen, naast de reguliere bespelingen zaterdag, dat met het organiseren van concerten en andere activiteiten, Middelstum als "pronkjewail" van de beiaardcultuur, naast een rijk verleden ook een rijke toekomst mag hebben. Dat velen van die schoonheid mogen blijven genieten, wensen wij u toe,

Namens de Commissie Hemonybeiaard

Middelstum
Henk Veldman, beiaardier.

De geschiedenis van de beiaard van Middelstum

De beiaard van Middelstum is in 1661/1662 door François Hemony gemaakt. Joan Lewe heeft als collator van de kerk de beiaard geschonken. Als invloedrijk man, hij was lid van de Staten Generaal, is hij in contact gekomen met de beroemde klokkengieters Hemony. Nog vóór de levering van de twee beiaarden aan Groningen was Middelstum het toentertijd zeer geliefde statussymbool rijk. Elke voorname stad schafte zich immers een Hemonybeiaard aan. Amsterdam maar liefst vijf! Op de grootste klok kunnen we lezen dat Joan Lewe samen met zijn vrouw Geertruida Alberda dit klokkenspel te Amsterdam hebben laten gieten. De eerste beiaardier was Mr. Wyger Pieters Sytsema. De beiaard werd tot 1855 elke woensdag van 11 tot 12 uur bespeeld en bovendien een kwartier voor aanvang van de zondagse eredienst.

In 1857 levert Petrus van Oeckelen een speeltrommel, die elk half uur een melodietje liet horen. Daarmee kwam de handbespeling te vervallen.

De klokken worden in de oorlog uit de toren gehaald om versmolten te worden voor de oorlogsindustrie. Gelukkig worden ze later bij Giethoorn teruggevonden. Ook de beide luidklokken van Toornwerd en Middelstum bleven bewaard. De beiaard wordt door Eijsbouts in 1949 weer voorzien van een handspel. Zeven nieuwe klokjes worden door verschillende giften, waaronder die van de evacués uit Venlo, aan de beiaard toegevoegd.

Na verschillende veranderingen in de loop der jaren wordt in 1995 door beiaardier Derk Smit de noodklok geluid. De ophangbouten zijn dermate verroest dat gevreesd wordt voor scheurvorming in de kostbare klokken.

De kerkvoogdij besluit onmiddellijk om de beiaard te restaureren. Na overleg met de adviseurs Arie Abbenes, Henk Verhoef en Bob van Wely wordt besloten de beiaard in authentieke stijl te restaureren.

Contacten met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg worden gelegd en nadrukkelijk wordt door alle partijen beklemtoond dat de unieke klokken ongeschonden de restauratie moeten passeren.

Klokkengieter Petit en Fritsen heeft de werkzaamheden verricht. Orgelbouwer Albert de Graaf maakte het klavier.

De restauratie heeft veel tijd in beslag genomen maar het resultaat is een beiaard zoveel mogelijk gelijkend op het oorspronkelijke beiaard.

Technische gegevens

De beiaard heeft 23 klokken van François Hemony en 7 klokken van Eijsbouts uit 1949. Alle klokken hangen nu weer in de acht vensters. Bij enkele klokken zijn de kronen uit 1949 vervangen door nieuwe kronen en ophangogen naar het model van Hemony. De zwaarste klok weegt 237 kg, de lichtste 10 kg. De klokken zijn in middentoonstemming gestemd.

De smeedijzeren klepels zijn nauwkeurig op gewicht gebracht door Fa. Boelema te Middelstum. Ze worden door middel van het zogeheten broeksysteem - een verbinding van draden - door de beiaardier in beweging gebracht. Daarvoor is een klavier vlak onder de klokken opgesteld, waar met de handen en de voeten op gespeeld kan worden. Voor dit klavier hebben enkele bewaard gebleven historische klavieren van Amsterdam model gestaan.

Elk half uur wordt het automatisch speelwerk (tegenwoordig een computer) in werking gesteld. Dit laat dan een melodietje horen, om de uur- of halfuurslag aan te kondigen.

Zowel de speeltrommel uit 1857 als het 17de eeuwse uurwerk, op de uurwerkzolder van de toren, zijn goed geconserveerd en kunnen hopelijk in de toekomst weer in gebruik worden genomen.

Commissie Hemonybeiaard Middelstum:

De heer J. Luit (voorzitter)
Onno van Ewsumlaan 7, 9991 AE MIDDELSTUM
0595 551258
email; j.l.luit@ziggo.nl

De heer J.M. Verkerk (penningmeester en secretaris)
Schoolstraat 15, 9991 BH MIDDELSTUM
0595-551956
email; verke581@planet.nl

De heer H. Veldman (beiaardier)
Rietzangerstraat 135, 3815 ED AMERSFOORT
033 4729137
email; henk.veldman@editionpors.nl

De heer A. Arends
Vlaslaan 20, 9991 BX MIDDELSTUM
0595 552761

De heer ir. W.T.J.N. Appelboom
Grachtstraat 10, 9991 BA MIDDELSTUM
0595-551885

De heer M. Lenstra
Burchtstraat 14, 9991 AB MIDDELSTUM
0595-552127

Website: carillonmiddelstum.nl

Bankrekening 10.10.38.135
t.n.v. J.M. Verkerk inzake Commissie Hemony
Beiaard te Middelstum

23-11-2012NL

HEMONY BEIAARD

HIPPOLYTUSKERK

MIDDELSTUM

